

Beydili’de (Sivas-Hafik) Ficek Geleneği

İbrahim KARACA¹

Özet

Bu araştırmanın konusunu, Anadolu’da yaşayan ‘Alevi inanç topluluğu’ içerisinde yer alan ve Oğuzların Beydili Boyu’na mensup, günümüzde ‘Anşa Bacılı’ olarak adlandırılan topluluğun, her yıl düzenli olarak Nisan ayının üçüncü haftasına denk gelen Cumartesi ve Pazar günlerinde yaptıkları ‘Ficek ‘ ritüeli oluşturmaktadır. Bu ritüel, bir çok ülkede kutlanan, Bahar Bayramı ve yılbaşı olarak kabul edilen Nevruz Bayramı ile benzer özellikler göstermektedir. Günümüzde Beydili boyuna mensup olanlar, İran ve Anadolu’da yaşamaktadırlar. Siyasi sınırları aşan kültür coğrafyası, kendisini bu ritüel ile ortaya çıkarmaktadır.

Türkler’in Orta Asya’dan Ön Asya’ ya getirdikleri kültürel değerlerin bir yansıması olarak görülen Ficek, Anadolu’da sadece Anşa Bacılılar tarafından uygulanmaktadır. Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan, İran ve Afganistan’da yaşayan Türk topluluklarında kutlanan Nevruz Bayramının Anadolu’daki örneklerinden biridir. Ficek ritüeli, baharın gelişini müjdelemekle beraber bünyesinde geleneksel Türk kültürü çerçevesinde birçok kültü de barındırmaktadır. İklim ve çevre koşulları sebebi ile Nisan ayının üçüncü haftası Anşa Bacılılar, Ficek’i kutlamaktadırlar. Bu yönden yukarıda zikredilen ülke ve coğrafyalarda resmi olarak 21 Mart’ta kutlanan Nevruz Bayramından tarih olarak farklılık göstermektedir.

Nevruz Bayramının, Anadolu’da farklı isim ve şekillerde kutlandığını göstermek amacıyla, Sivas İli’nin Hafik ilçesine bağlı, Beydili köyünde gerçekleştirilen etnografik alan araştırması, katılımcı gözlem ve derinlemesine yapılan görüşmeler bu araştırmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bu yöntem ile elde edilen veriler sınıflandırılarak betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anşa Bacılı, Beydili, Ficek, Nevruz, Alevilik.

The Tradition of Ficek in Beydili

Abstract

The subject of this research; The "Ficek" ritual, which is regularly held on Saturdays and Sundays, which is regularly held on the third week of April, belonging to the "Alawi Faith Community" living in Anatolia and belonging to the Beydili tribe of the Oguz’s and now called "Anşa Bacili". This ritual is similar to that of the Nevruz Festival, which is celebrated in many countries and considered as the Spring Festival and the New Year. Today, the people of Beydili are living in Iran and Anatolia. The cultural geography that transcends political boundaries reveals itself through this ritual.

Ficek, which is seen as a reflection of the cultural values brought by the Turks from Central Asia to the Pre-Asia, is practiced only in the Anatolia by the Anşa Bacılı’s. Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Azerbaijan, Iran and Afghanistan in the Turkish communities living in Nevruz is one of the examples of the festival in Anatolia. Ficek ritual has many cultures in the frame of Traditional Turkish culture within its context, as well as the advent of spring. Due to climate and environmental conditions, the third week of April Anşa Bacılı’s celebrates Ficek. From this point on, the above mentioned countries and geographical regions are historically different from the Nevruz Festival, officially celebrated on March 21st.

¹ Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Araştırma Görevlisi, E-mail: ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr.

In order to show that Nevruz Festival is celebrated in different names and forms in Anatolia, ethnographic field research, participant observation and in-depth interviews conducted in the village of Hafik in the Hafik district of Sivas Province constitute the method of this research. The data obtained by this method are classified and described.

Keywords: Anşa Bacılı, Beydili, Ficek, Nevruz, Alevilik.

Giriş

Bu araştırmanın konusunu Anadolu’da yaşayan ‘Alevi inanç topluluğu’ içerisinde yer alan ve Oğuzların Beydili Boyu’na mensup günümüzde ‘Anşa Bacılı’ olarak adlandırılan topluluğun, her yıl düzenli olarak Nisan ayının üçüncü haftasına denk gelen, Cumartesi ve Pazar günlerinde yaptıkları Ficek ritüeli oluşturmaktadır. Ficek ritüeli, belirli zamanlarda yapılan bayramlardan olup, Anşa Bacılılar topluluğunda kültürün aktarımı, topluluğu bir arada tutma gibi işlevlere sahiptir. Anşa Bacılılar gibi geleneksel toplumlar için, gurup olarak icra edilen faaliyetler, topluluğun devamlılığı açısından önemli bir yere sahiptir. Baharın gelişini, doğaya paralel olarak kutlamaktadırlar.

Bu çalışma, etnografik bir yöntemle Sivas-Hafik, Beydili köyünde gerçekleştirilmiştir. Etnografik alan çalışması, Nisan 2016’da Beydili köyünde yürütülmüştür. Bu alan araştırmasında katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmelerle veriler elde edilmiştir.

Ritüeller, Anşa Bacılılar gibi geleneksel topluluklarda önemli bir yere sahiptir. Ritüel, “ yazıya geçmemiş, hiç değişmeyen ifadelerin ve belirli şekildeki hareketlerin kesin sıralarla oyuncular tarafından ortaya konulması” olarak tanımlanabilir (Rappaport, 2006, s. 188). Bu yönden ritüel, “hem sözleri hem de hareketleri kapsar.” (Rappaport, 2006, s. 188). Şekil ve içerik yönünden kültürel etkilere açık olan ritüeller, kültürel farklılıkların yanı sıra topluluk içinde aynı etkiye sahiptir. Geleneksel topluluklarda ritüeller, topluluğun sosyal bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Ritüeller topluluğun birlikte olma düşüncesini kuvvetlendirir. Bu durum, aynı zamanda topluluğu, diğer gruplardan farklılaştırır. Böylece ritüel sayesinde topluluğun kimliği inşa edilmiş olur. Ficek, sadece Anşa Bacılılar topluluğunda uygulanan bir ritüeldir. Bu açıdan topluluğun kendi içerisinde birleştirici unsuru olarak Anşa Bacılı kimliğinin oluşmasına katkı sağlar. Diğer taraftan ise, topluluğu diğer Alevi ve Sünni topluluklardan ayırır.

Anşa Bacılı topluluğu tarafından uygulan Ficek ritüeli örneğinde, geçmişten günümüze Türk toplulukları tarafından da kutlanan Nevruz Bayramının, Anadolu’da farklı isim ve şekillerde kutlanmış olduğunu göstermek, bu çalışmanın amacıdır. Ficek ritüeli, birçok ülkede kutlanan bahar bayramı olan ve yılbaşı olarak kabul edilen Nevruz Bayramı ile benzer özellikler taşımaktadır. Beydilili köylüler, bu ritüelin Orta Asya’da buldukları zamandan, günümüze

kadar uygulandığını söylemektedirler (S.F., 2016). Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan, İran ve Afganistan'da yaşayan Türk topluluklarında kutlanan Nevruz Bayramının, Anadolu'daki yansımalarından biridir. Bu ritüel, baharın gelişini müjdelemekle beraber, bünyesinde geleneksel Türk kültürü çerçevesinde birçok kültü barındırmaktadır. İklim ve çevre koşulları sebebi ile April 5'i yani, Nisan ayının üçüncü haftası Anşa Bacılılar, Ficek'i kutlamaktadırlar. Bu yönden yukarıda zikredilen ülke ve coğrafyalarda resmi olarak 21 Mart'ta kutlanan Nevruz Bayramından tarih olarak farklılık göstermektedir.

Ficek ritüelini, bayram olarak değerlendirebiliriz. Belirli günlerde, topluluğu bir arada tutmak, ortak bir kültür inşa etmek, birtakım sosyal ve ekonomik faaliyetleri gerçekleştirmek gibi görevleri olan bayram hakkında, birçok tanım yapılmıştır. Kaşgarlı Mahmud D.L.T. 'de "bayram" hakkında şunları söylemektedir;

"badram halk arasında sevinç ve gülüşme. Bir yer çiçek ve tomurcuklarla süslenmişse oraya badram yir denir; yani gezinti yeridir. Bunun aslının ne olduğunu bilmiyorum; çünkü bunu Farsların ağzından duydum. Ancak Oğuzlar bayram gününe bayram diye adlandırdılar. Odan sevinç ve gezme günüdür." (Kaşgarlı Mahmud, 2014, s. 211)

Türk Halkbiliminin önemli isimlerinden Boratav'da "bayramı";

"Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Doğum, evlenme, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden bayramı ayırmayı bir şeyler var: bayramın başlıca özelliği, kutlanmasına bir ferden vesile olmamasıdır. Ağıt töreni, ölmüş belli bir kişi için düzenlenir; düğün, evlenen bir delikanlı ile bir genç kız için kutlanır. Bayram ise bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir." (Boratav, 1984, s. 204)

şeklinde açıklamaktadır.

Çobanoğlu, "bayram" kelimesini şu şekilde tanımlamaktadır; "Kaynağını topluluk hayatından alan kolektif bir olgu olarak bayramlar, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışı vurulduğu çok amaçlı yahut çok işlevli ve karmaşık yapılara sahip kültürel formlardır." (Çobanoğlu,1997,s.204).

Görüldüğü üzere bu tanım, bayramların işlevselliğine vurgu yapmaktadır. Bayramların birçok millet ve toplulukta olduğu gibi Türklerde de önemli bir yeri vardır. Bayramlar işlevleri ile birçok kategoriye ayrılabilirler. Bu amaçla Pertev Naili Boratav'ın bayram tasnifine göre Ficek Mevsimlik bayramlar grubuna girmektedir (Boratav, 1984, s.212).

Beydili Köyü

Sivas ili, Hafik ilçesine bağlı olan Beydili köyü, Hafik ilçesine 30 km uzaklıktadır. Hafik'ten Koç Dere boyunca kuzeybatıya doğru köye ulaşılmaktadır. Beydili köyünün, Keklice, Yağcılar ve Yazlıkyurdu olmak üzere üç mezrası bulunmaktadır. Köyde yaklaşık olarak yüz hane vardır. Mevcut nüfusu 50-60 kişi olup, yazın bu sayı artmaktadır.

Sözlü kültürden elde ettiğimiz verilere göre, Beydili köylüleri kendilerini Oğuzların Beydili boyundan ve Sıraç aşiretinden olarak görmektedirler. Köyün tamamı, Anadolu Aleviliği içerisinde yer alan Anşa Bacılı Alevilerinden oluşmaktadır. Köyde geleneksel âdetler canlılığını sürdürmektedir. Alan araştırması sırasında yapılan gözlemlerde görülen kültürel formlar geçmişten günümüze devam etmiş ve “atanın mekân tutması” gibi yeni üretimlerinde olduğu “Emir Ağanın yeri”, “Hüseyin Ağanın yeri” örneklerinde görülmüştür. Köyde yaşayan veya yaşamayan Beydilililer bu inançlarını köye geldiklerinde de devam ettirmişlerdir. Köylüler kapalı bir toplum özelliği göstermektedirler. Sünnilerle ilişkilerinin kısıtlı olmasıyla beraber diğer alevi topluluklarla da ilişkileri sınırlıdır. Köylüler bir bütün olarak kendilerini bir aile gibi görmektedirler.

Köyün, temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Beydili köyünde hayvancılık küçükbaş hayvancılığı (davar), büyükbaş hayvancılığı (mal), kümes hayvancılığı ve arıcılık şeklindedir. Köyde yaşayanların çoğunun küçükbaş hayvanı vardır. Büyük sürüsü olan köylüler hayvanlarını kendilerinin tuttuğu bir çoban vasıtasıyla otlatmaktadırlar. Bunun yanında hemen her evden küçükbaş hayvanların toplandığı ve herkesin ortak olarak tuttuğu bir çoban da bulunmaktadır. Köyde ortalama küçükbaş hayvan sayısı 600 civarındadır. Bu hayvanların, eti, sütü ve yününden faydalanılmaktadır. Köyde yapılan peynirler, bu hayvanların sütlerinden elde edilmektedir. Büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılığa göre daha az yapılmaktadır. Köylüler beraber olarak büyükbaş hayvanları otlatmaktadırlar. Bu otlatma işini bir kişi yapmakta ve herkes o kişiye, yaptığı iş karşılığında bir şey vermektedir. Köy içerisinde ortalama 80 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu hayvanların sütlerinden yoğurt yapılmaktadır. Beydili köyünde yapılan bir başka hayvancılık türü, kümes hayvancılığıdır. Kümes hayvancılığı hemen her evde yapılmakla beraber, bu hayvancılık yumurta ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bu yumurtalar köy dışına fazla satılmaz. Ancak köylüler arasında, sütü olmayanlar, yoğurdu olmayanlar ile ürün takası yapılabilmektedir.

Köyde yapılan bir diğer ekonomik faaliyet ise, tarımdır. Tarım, hayvancılığa paralel olarak yapılmaktadır. Hayvanları olanlar tarafından, tarlalara genel olarak yem bitkileri ekilmektedir.

Ayrıca kendi un ihtiyaçlarını karşılamak için buğday ekimi de yapmaktadırlar. Sebze ihtiyaçlarını karşılamak için bostanlar da vardır. Bostanlara domates, biber gibi sebzeler ekilmektedir.

Beydili köylülerinin gençleri, genel olarak şehir dışında çalışmaktadırlar. Özellikle İstanbul'da tersanede çalışanların sayısı çoktur. Bunun yanı sıra köy dışında gençler inşaat işleri ile de uğraşmaktadırlar. Köyden özellikle İstanbul, İzmir ve Antalya'ya büyük göçler olmuştur. Beydili köyüne ulaşım zordur. Hafik ilçesinden yaz aylarında köye dolmuş gidip gelmektedir. Ancak kış aylarında bu dolmuş kullanılmamaktadır. Ulaşım herkesin kendi imkânları ile sağlanmaktadır. Köy içerisinde ilkokul bulunmakla beraber, nüfus olmadığı için son yıllarda kapatılmıştır. Öğrenciler, Hafik'te yatılı olarak eğitim almaktadırlar. Köy içerisinde cemevi bulunmaktadır. Köylüler ibadetlerini burada yapmaktadırlar. Köyde içme suyu şebekesi, elektrik ve telefon bulunmaktadır. Köy içerisinde bazı yerlerde cep telefonları çekmemektedir. Ancak köyde genel olarak cep telefonları çekmektedir.

Beydili Boyu

Beydili, Oğuzlara bağlı bir boydur. Kaşgarlı Mahmud eserinde Beydili'ni Oğuzlara bağlı yedinci boy olarak göstermektedir (Kaşgarlı Mahmud, 2014, s. 21). Bunun dışında daha fazla bilgi vermemektedir. Oğuzlar üzerine araştırmaları bulunan Faruk Sümer, Beydili Boyu hakkında geniş bilgi vermektedir. Sümer'e göre;

“Beğdili, bilindiği üzere Oğuz boylarından biri ve Haleb Türkmenlerinin en mühim kollarındandır. Şah Abbas'ın ölümü esnasında bu obanın başında Reyy valisi Zeynel Han bulunuyordu. Zeynel Han, Şah Safi devrinde başkumandanlık mevkiine getirilmiş ise de, 1039 (1629- 30) da Hüsrev Paşa ile yaptığı savaşı kaybettiğinden hayatına son verilmiştir. Ancak kardeşleri mevkiilerini muhafaza etmişlerdir. Beğdili emirlerinden biri de Gün Doğmuş Sultan olup, dirliği Azerbaycan'da idi. Gün Doğmuş Sultan, Şah Abbas'ın Bağdad'ı fethi esnasında, bulunduğu Tauk (eski Dakuka) ve Kerkük'ten Safevi hükümdarının katına gelerek Şahı Seven olmuş yani onun hizmetine girmiş, buna karşılık kendisine Azerbaycan'da geniş dirlikler verilmiştir. Şu kısa izahattan anlaşılacağı üzere, Gün Doğmuş Bozulus veya Haleb Türkmenleri arasındaki Beğdili'den olup, buyruğundaki oymakla Türkiye'den ayrılıp İran'a gitmiştir”(Sümer, 1999, s.175).

Buradan hareketle Beydili boyunun bir kısmı, İran'a göçmüş diğer kısmı ise Anadolu'da kalmıştır. Göç eden kısım aynı zamanda Anadolu'dan İran'a göçen diğer Türk boyları ile beraber Safevi Devleti'nin ana kitlesini oluşturmuşlardır. Daha sonra ise İran siyasi coğrafyası içerisinde farklı bölgelere göç etmişlerdir. Sümer, Anadolu'dan İran'a göç eden boyları sayarken şu cümleler ile Beydili boyunu da zikretmektedir;

“Şah Abbas devrinde de Anadolu'dan İran'a göçler oldu. Safevi hükümdarı 1012 (1603- 4) yılında Erivan'ı kuşattığı esnada Anadolu'dan iki bin eve yakın göçebe bir Türk topluluğu geldi. İskender Beğ'e göre, bunlar Türkiye'de geniş çapta yağmacılık yaptıklarından kendilerine Sil-Süpür denilmiştir. Şah Abbas Sil-Süpürler'i birkaç bölüğe ayırarak Save, Rey, Huvar ve Firüzkuh taraflarına gönderdi. Ertesi yıl (1013 = 1604-1605) yine Anadolu'dan, çoluk çocuk'ları ve malları ile kalabalık bir sofı kütlesi daha İran'a gelmişti. Erzurum-Pasin arasında yaşayan Mukaddem oymağı da İran 'a göç ederek Merağa taraflarında yerleştirildi. Bu göçlerden diğer biri de Beğdili boyuna mensup olan Gündoğmuş'un Bağdad seferi esnasında (1032 = 1623) başında bulunduğu oymağı ile Şahseven olarak Abbas'ın hizmetine girmesidir. Ana yurdunda hiç bir değeri olmayan bu adam, Gün Doğmuş Sultan olarak İran'da emirler arasına girmiş ve Azerbaycan'da geniş dirliklere sahip olmuştur.” (Sümer, 1976, s, 154).

Burada da görüldüğü üzere Beydili Boyu, İran ve Safevi Devleti'nin inşasında önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda, özellikle Safevi Devleti'ni meydana getiren Türk boyları ve aşiretlerinden olan Şamlu içerisinde de Beydili Boyu yer almıştır. Bu durumu Sümer, şu cümleler ile göstermektedir; “Şamlu, yazın Sivas'ın güney taraflarında ve Uzun-Yayla'da oturan, kışın Halep bölgesinde yaşayan Türkmenler'in Beğdili, Harbendelu, İnallu gibi oymaklarının kollarından meydana gelmiştir.” (Sümer, 1999, s. 53). Beydililer günümüzde İran ve Türkiye'de farklı inançlara mensup olarak yaşamaktadırlar.

Anşa Bacılılar

Anşa Bacılılar olarak bilinen topluluk, günümüzde Tokat, Amasya ve Sivas şehirlerine bağlı köylerde yaşamaktadırlar. Anadolu Aleviliği içerisinde Sıraç Alevileri olarak, kültürel adetlerini yaşayarak, topluluk olma özelliklerini korumaktadırlar.

Anşa Bacılılar, Anadolu Aleviliğinin Hubyar ocağına bağlı iken daha sonra Anşa Bacı-Veli Baba Ocağı olarak ayrılmışlardır. Anşa Bacılılar, Oğuzların Beydili boyuna mensupturlar. Bu topluluk kendilerini Anşa Bacılılar olarak tanımlamaktan başka, Beydili Aşiretinden olduklarını söylemektedirler (H.B., 2016). Anşa Bacılılar üzerine saha çalışmaları yapan Selçuk'a göre;

“ Anadolu Aleviliği içerisinde Anşa Bacılılar olarak bilinen topluluk 19. yüzyılda Zile'nin Acısu köyünde yaşamış olan Anşa Bacı adındaki karizmatik lidere nispetle bu adla anılmaktadır. Anşa Bacılılar, kendi ocak sistemlerini yapılaştırmadan önceki dönemlerde Hubyar Ocağına bağlı “Sıraç Alevi Topluluğu” içinde yer almaktadır. (Selçuk, 2012, s. 170).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki sosyal ve ekonomik bozulmalar, bu topluluğu da siyaseten etkilemiştir. Selçuk bu durumu şu şekilde anlatır;

“Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Sünnileştikleri gerekçesiyle Hubyar ocağına ve Hubyar Dedelerine tabiiyetlerine son vermiş, kendilerini bağımsız ocak ilan etmişlerdir. Sünnileştirilmeye tepki olarak kurulan bu yeni ocak, Veli Baba-Anşa Bacı’ya nispetle “Kurdoğlu Ocağı” veya “Anşa Bacılı Ocağı” şeklinde bilinmektedir. Böylelikle “Sıraç Alevi Topluluğu”, Hubyarlılar ve Anşa Bacılılar olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Anşa Bacılılar, Veli Baba-Anşa Bacı’dan başlayarak günümüze değin gelen süreç içinde bir ocak sistemini yapılaştırmış ve sözü edilen ocak sistemine meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.” (Selçuk, 2012, s. 169).

Aslında sünnileşme gerekçesi kültürün kendisini yenileme ihtiyacı duyması ile yeni bir topluluğu meydana getirmesidir. Çünkü bu topluluğa mensup kişiler hep beraber bir aile gibi yaşamaktadırlar. Bu durum topluluğu ve kültürünü savunma mekanizmasının bir sonucudur.

Anşa Bacılı köyleri, kendi aralarında organik bağa sahiptir. Anşa Bacılıların diğer Sünni ve Alevi köyleri ile ilişkileri sınırlıdır. Anşa Bacılı köylerinde canlı bir şekilde sözlü edebiyat vardır (Selçuk, 2016, s. 35). Bunlardan biri olan ve köyün aşığı tarafından söylenen, inancı ve topluluğu anlatan bir deyiş şöyledir;

“Koca Hubyar’dan destur alalım,

Verdi emaneti Veli Baba’ya,

Tarıkı, talibi, yolu, erkânı,

Verdi emaneti Veli Baba’ya,

Emanet eyledi, tarıkı, yolu,

Bu yol erenlerin o (lakabalı),

Büyük Hasan o zatın oğlu,

Belibest dediler Veli Baba’ya,

Anşa Bacı büyük herif göründü,

Çekerek ırmağı, çoşkun derindi,

Müjdesi, kerameti göründü,

Belibest dediler Veli Baba’ya,

Muhtan eylediler, Şam’a sürdüler,

Halifenin huzuruna vardılar,

Orada aksakallı piri gördüler,

Belibest dediler Veli Baba'ya,

Yozgat, Tokat, aşiretim Beydili,

Hubyar Sultandan devraldık yolu,

Acısu, Karşıpınar, Ağ Baba yurdu,

Belibest dediler Veli Baba'ya,

Aşığı konuşurma, bildiği böyle,

Eğer bilir isen gerçeği söyle,

Gel Gönül Bacı'ya bir niyaz eyle,

İkrarımız vardır Veli Baba'ya. “ (S.F., 2016)

Büyük şehirlere göç edenler, geleneksel Anşa Bacılı kimliklerini kaybetmeler de Anşa Bacılı köylerinde yaşayan kişiler birçok adet ve geleneklerini yaşatmaktadırlar.

Ficek

Ficek; Anadolu'da Tokat, Amasya ve Sivas'ta yaşayan, Oğuzların Beydili boyuna mensup Anşa Bacılı Sıraç Alevi Türkmenlerince kutlanan, bir ritüeldir. Ficek sözlükte “mektup”, “yazı tura”, “mani” gibi anlamlara gelmektedir.² Anşa Bacılılar, baharın gelişini bu ritüel ile kutlamaktadırlar. Çeşitli amaçları olan bu ritüel kendi ifadeleri ve yerel takvim ile ‘Abrılın beşi'ne’ denk gelen Nisan ayının üçüncü haftasında Cumartesi ve Pazar günlerinde yapılmaktadır. Sadece gençlerin kutladığı bir bayramdır.

Ficek, bir sıra takip eden, birbiri ile uyumlu ritüellerden oluşmaktadır. Ficek, sadece Anşa Bacılı köylerinde kutlanmakla beraber, bu ritüelin Anşa Bacılı köyleri arasında sıralanışı ve uygulanışında farklılıklar vardır. Biz bu araştırmada sadece Beydili köyünde uygulanan biçimini göstereceğiz.

Ficek, kutlanacağı gün öncesinde yani Cumartesi günü genç kız ve erkekler yedi dağdan karanfil, ısırgan ve benzeri güzel kokulu otları toplarlar. Daha sonra, yedi farklı kaynaktan getirilen su ile beraber, bir kazana atarlar. Bunun yanı sıra herkes kendine özel eşyasını kazana atar ve kazanın ağzını tülbent ile kapatırlar. Bu kazan, daha sonra açık havada bir yere bırakılır. Bu olaya, ‘ekşileme’ adını vermektedirler (Ş.F., 2016). Köylüler, eskiden bu kazanın

² http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=acikla2&kod=84108.

kaynatıldığını söylemektedirler. Böylece kazan, Ficek için hazır hâle gelmiş olur. Daha sonra, Ficek'e katılacak gençler, gün batarken evlerinin bacasının yanına taş koyarlar. Akşam olunca meydana büyük bir ateş yakarak, gençler bu ateşin üzerinden atlarlar. Sabahleyin gün doğarken, herkes dünden koyduğu taşı kaldırır, kimin taşının altında böcek varsa onun şanslı olduğu söylenir.

Ficek'in yapılacağı gün, herkes evinin iç kapısının önüne, güneş doğarken küçük bir ateş yakar. Daha sonra bu ateşin üzerinden "gâvurluğum gâvura, gâvurun başı mezara, kâfirin başı mezara"(H.B..2016) diyerek atlarlar. Bu ritüelin amacı olarak, ateşe günahlarını döktüklerine inandıklarını söylemektedirler (S.F.,2016). Böylece bir yıllık günahlarından arınmış olduklarına inanırlar.

Ficek kazanı, çekiliş için kutlanacağı alana getirilir ve etrafında köylüler yer alır. Ficek çekilişi başlamadan önce Sofu bu kazanı dualar. Dualama olmadan kazan kutsallık kazanmaz. (İ.K..2016) Dualama yapıldıktan sonra, Ficek çekilişi için her şey hazırlanmış olur. Ficek kazanının etrafına kızlar sıralanır. Kazanın yanına, anasının ilk kızı oturur. İlk başta kızlar hep beraber şu maniyi söylerler;

"Ficek ficek hil ola,
İçi dışı gül ola,
Ficeğe gelenlerin,
Haceti kabul ola. (F.G. .2016)

Daha sonra, sırasıyla Ficek çekimi başlar. Ficek çekiminde kazanın etrafında olan kızlar önce mani söyler; daha sonra kazandan Ficeği çekerler. Çıkan eşya kiminse söylenmiş olan mani onun falıdır. Bu manileri, herkes kendine göre yorumlar. Bu şekilde, maniler ile Ficek bitmiş olur. Burada söylenen maniler sözlü olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu manilerden bir kaç şöyledir;

"Karanfil kurutmadım,
Yar seni unutmadım,
Hatırı saydım da,
Üstüne yar tutmadım.

Ak yüzük parmak gibi,
Sevdiğim kaymak gibi,

Bizi yardan ayıran,
Devrilir kavak gibi.” (F.G., 2016)

“Kapıdan direk mi olur?
El kızı melek mi olur?
İçeri gir sevdiğim
Kapıdan dilek mi olur?

Altın yüzük sendedir,
Zincirleri bendedir,
Dünya dolu yar olsa,
Benim gönlüm sendedir.

Karanfilim tek dalım,
Yar yoluna abdalım,
Hangi taraftan gelirsen,
Çadır kurar beklerim.

Selvi kavak olsam, dalım olmasa,
Yârim güzel olsa, malım olmasa,
Bana sevdiğimi verseler
Gidecek yerim olmasa.

Yük üstünde bir halıyım,
Halının bir salıyım,
Bana deęip dokunman,
Ben bir yiğit yâriyim.” (Ş.F..2016)

Ficeğın sonunda semah dönülür ve herkes atasının mezarının üstüne gider, daha sonra topluca Gönül Bacı ziyareti yapılır.

Ficek, yeniden dirilişi, baharı, uyanışı simgelemektedir. Ficek çekimi sırasında bakılan fal, yeni yıl için şans dilemeyi sembolize etmektedir. Ficek çekiminde söylenen maniler de sözlü kültürü beslemekte ve bu ritüel ile beraber kendisini korumaktadır. Sözlü kültüre dayalı bir topluluklardan olan Alevi inanç topluluklarında, bu özellik kendisini fazlasıyla göstermektedir. Anşa Bacılı Sıraç Alevilerinin icra ettikleri bu ritüel, kültürün aktarımı gibi sosyal süreçlere de katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu ritüel beraberinde ateş kültü ve atalar kültürünü de ortaya çıkarmaktadır.

Ficek'i mevsimlik yapılan bayramlar kategorisinde görebiliriz. Baharın gelişi ve tabiatının canlanması birçok toplumda farklı şekillerde kutlanmaktadır. Toplulukların kültür belleğinde bayram ve doğanın dirilişi farklı şekillerde kendisini göstermektedir. Anşa Bacılı inanç topluluğunda bu durum kendisini *Abrılın 5'*inde uygulanan Ficek ritüeli şeklinde göstermektedir. Anşa Bacılılar bu ritüeli Orta Asya'da oldukları zamandan beri yaptıklarını söylemektedirler. Bu durum mitleşmeyi beraberinde getirmektedir. Bu ritüelin kökeni tam olarak bilinmese de, Anşa Bacılı topluluğu, bu ritüeli dip atalarına, belki de 'Geleneksel Türk Dinine' dayandırmaktadırlar.

Ficek gibi ritüeller, farklı topluluklarda, farklı coğrafyalar başka isimler ile aynı amaçlar için yapılmaktadır. Bu cümleden kendisi ile benzer amaçlar, şekiller taşıyan Nevruz Bayramı akla gelmektedir. Nevruz Bayramı geçmişten günümüze farklı şekillerde uygulamalar üretmiştir. Ancak, amaç baharın gelişinin ve hayatın canlanmasının kutlanmasıdır. Dinler tarihinin önemli isimlerinden olan Mircea Eliade, antik İran'da Nevruz bayramının kutlanmasını şu şekilde açıklamaktadır;

"İran Yeni yılı Nevruz, hem Ahura Mazda bayramı (İlk ayın hürmüz gününde kutlanır) hem de dünyanın ve insanın yaratıldığı gündür. Nevruz gününde, "yaratılış tekrarlanır." Dimeşki'nin aktardığı rivayete göre, kral şöyle demiştir: "Bugün, yeni yılın yeni bir ayının yeni bir günüdür. Zamanın eskittiği her şey yenilenmelidir!" Bu günde insanların kaderi de bir yıllığına belirlenir. Nevruz gecesinde, sayısız ateş ve ışıklar yakılır, gelecek yılda yağmurun bol olması dileğiyle su ile saç ve arınma ritüelleri gerçekleştirilir." (Eliade, 2005, s. 476).

Bugün, Nevruz bayramının kutlandığı ülkelerin çoğu İslam ülkesidir. Kökeni İslam öncesine dayanmasına rağmen, amaç aynı kalmış, yapılan ritüellere İslami şekiller eklenmiştir. Bu sebeple, Nevruz Bayramın Anadolu'daki yansıması olarak değerlendirilebilir.

Ficek Geleneği ile Ortaya Çıkan Kültler***Ateş kültü***

Ateş, geleneksel Türk kültürü içerisinde temizlik amacı ile kullanılan bir bileşendir. Ficek kazanı hazırlandıktan sonra gençler meydana büyük bir ateş yakarlar ve üzerinden atlarlar. Ficek ritüelinde, Ficek çekilişinin yapılacağı günün sabahında, herkes evinin önüne güneş doğarken küçük bir ateş yakar. Daha sonra bu ateşin üzerinden “gâvurluğum gâvura, gâvurun başı mezara, kâfirin başı mezara” diye atlarlar. Ateşe günahlarını döktüklerine inanırlar. Böylece bir yıllık günahlarından arınmış olduklarına inanırlar.

Abdulkadir İnan, geleneksel Türk kültürü içerisinde ateşin yeri hakkında şunları söylemektedir:

“Şamanistler'in inançlarına göre ateş herşeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. yüzyılda Batı Gök Türk hakanına gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdi. Moğol saraylarında da bu âdet vardı. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapıldı. Bu inancın izlerine müslüman Türklere de rastlıyoruz. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde "alas, alas" diye dolaştırırlar. Buna "alas-lama" derler. Bu kelime Anadolu Türkçesi'nde "alazlama" şeklinde muhafaza edilmiştir, ateşte temizleme anlamını ifade eder. "Alas" kelimesi Altay şaman dualarında çok geçer. Yakut oyun - kamları ateşle kötü ruhları kovmak için okudukları aforozlarda "alias, alias" diye bağırırlar. Yakutça "alias-ta" (= alazla) yanan paçavra ile âyin yaparak kötü ruhları kovmak demektir. Yakutlar bu töreni yapan hakkında "oyun aal uotanan aalastır" (şaman kutlu ot - ateş ile alazlıyor) derler.” (İnan, 1986, s. 68)

Ateş, Ficek ritüeli boyunca birçok yerde kullanılmaktadır.

Atalar kültü

Atalar kültü, geleneksel Türk dini ve sonrasında Müslüman olan Türklere İslamiyet içerisinde de varlığını korumuştur. Anadolu Aleviliğinde atalar kültürünün bir göstergesi olan kutsal kişilerin mezarlarını ziyaret etmek, Anşa Bacılıların da vazgeçilmez ibadetleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Selçuk, 2012, s. 183).

Anşa Bacılı köylerinde ve inancında, ata ziyaretinin önemli bir yeri vardır. Ficek'te, Ficek çekilişleri bittikten sonra topluca tekke ve evliya ziyareti yapılmaktadır. Beydili köyünde Gönül Bacı ziyareti yapılmaktadır. Gönül Bacı, Anşa Bacı'nın torunudur. Böylece, bu ritüel içerisinde atalar kültü bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Anadolu'da, kendine has özellikler taşıyan Oğuzların Beydili boyuna mensup olan Anşa Bacılıların, her yıl düzenli olarak uyguladıkları bu ritüelde, Türklerin Orta Asya'dan getirmiş

oldukları izleri görmekteyiz. Ficek ritüeli boyunca, Ateşin temizlenme veya günahlardan arınma aracı olarak kullanılışı, ziyaret ile beraber ortaya çıkan Atalar kültü bu izlerden sayılabilir. Beydili boyunun bir kısmı, bugün İran'da yaşamaktadır. Nevruz gibi bir bayramın Anadolu'daki yansımalarından biri olarak değerlendirebilecek Ficek ritüeli, günümüzde Anadolu'da Anşa Bacılılar tarafından kutlanmaktadır. Nevruz ile benzer özellikler göstermektedir. Eğer, İran'da yaşayan Beydililer üzerine bir araştırma yapılırsa benzer ritüeller fark edilebilir.

Kaynakça

- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda türk folkloru*. (2. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (1997, Mayıs), *Yapısal ve işlevsel bakımdan geleneksel bayramlar bağlamında nevrüz ve hidrellez*. Hıdrellez Seminer ve Şenliği Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi*. (Çev; Mustafa Ünal). Konya: Serhat Yayınevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm*. (3.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kaşgarlı Mahmut. (2014). *Divanu Lügati't Türk*. (Haz: Ahmet B. Ercilasun- Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Rappaport, Roy. (2006). Ritüel. (Çev. Kürşat Korkmaz). *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar1*. Haz: M. Öcal Oğuz, Metin Ekici, Nebi Özdemir. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.187-193.
- Selçuk, A. (2012). *Anşa Bacılılar*. Kayseri: Laçın Yayınevi.
- Selçuk, A. (2016). Anşa Bacılılarda Adak. *Zfwt*, 8 (3), 33-52.
- Selçuk, A. (2010). Horasan'da Eren Anadolu'da Evliya: Acısu sıraç köyü örneğinde kahraman atalar kültü. *Milli Folklor*, 87, 136-147.
- Selçuk, A. (2012). Merkezi kurumsal otoritenin ötekileştirdiği bir topluluk: Anşa Bacılılar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 61, 169-186.
- Sümer, F. (1976). *Safevi Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesinde anadolu Türkmenlerinin rolü*. Ankara: Güven Matbaası.
- Sümer, F. (1999). *Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları Oğuzlar- Türkmenler*. (5.Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

KAYNAK KİŞİLER

H. B., 1950 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

S. F., 1956 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

F.G., 1953 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

Ş. K., 1967 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

İ. K., 1965 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

S.K., 1933 doğumlu. Okuma yazma bilmiyor. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

Ş.F., 1955 doğumlu. Okur-yazar. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

V.F., 1930 doğumlu. Okuma yazma bilmiyor. 2016 yılında görüşme yapılmıştır.

Extended Abstract

The subject of this research; The "Ficek" ritual, which is regularly held on Saturdays and Sundays, which is regularly held on the third week of April, belonging to the "Alawi Faith Community" living in Anatolia and belonging to the Oguz's Baydili Tribe and now called "Anşa Bacılı". This ritual is similar to that of the Nevruz Festival, which is celebrated in many countries and considered as the Spring Festival and the New Year. Today, the people of Beydilies are living in Iran and Anatolia. The cultural geography that transcends political boundaries reveals itself through this ritual.

This study was carried out in an ethnographic way in the village of Sivas-Hafik, Beydili. The ethnographic field work was carried out in the village of Beydili in April 2016. Participatory observation and in-depth interviews were obtained in this field study.

The community known as Anşa Bacılı is now living in the villages of Tokat, Amasya and Sivas. Within the Anatolian Alevism, as Sıraç Alevism, they maintain their cultural characteristics by living their communities. Ficek; It is a ritual celebrated in Anatolia in Tokat, Amasya and Sivas, and in the name of Anşa Bacılı Sıraç Alevi Turkmens, who belong to the tribe of Oguz's. Ficek comes to mean "letter", "writing tour", "mani" in the dictionary. The Anşa Bacılıs are celebrating the arrival of spring with this ritual. Ficek consists of rituals that follow a sequence and are in harmony with each other. Ficek is only celebrated in the Anşa Bacılı villages, there are differences in the order and application of this ritual between the Anşa Bacılı villagers.

Ficek boiler is brought to the area to be celebrated for the lottery and villagers are located around it. Before the start of the draw, Sofu prayed for this boiler. Without 'dualama', the boiler does not acquire sanctity. (İK..2016) After the balancing is done, everything is prepared for Ficek withdrawal. Ficek ritual eventually turns semah and everyone goes to the ancestor's grave, then a visit to Gönül Bacı is done collectively.

Ficek, which is seen as a reflection of the cultural values brought by the Turks from Central Asia to the Pre-Asia, is practiced only in the Anatolia by the Anşa Bacılı's. Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Azerbaijan, Iran and Afghanistan in the Turkish communities living in Nevruz is one of the examples of the festival in Anatolia. Ficek ritual has many cultures in the frame of Traditional Turkish culture within its context, as well as the advent of spring. Due to climate and environmental conditions, the third week of April Anşa Bacılı's celebrates Ficek. From this point on, the above mentioned countries and geographical

regions are historically different from the Nevruz Festival, officially celebrated on March 21st.

Ficek symbolizes the resurrection, the spring, the awakening. Fortune, which is seen during the shooting, symbolizes the luck for the new year. The manuscripts mentioned in the shooting also feeds oral culture and protects itself with this ritual. In the Alevi faith communities, which are a community based on verbal culture, this feature shows itself to a great extent. This ritual, which is carried out by the Sequence Anşa Bacılı Sıraç Alevies, also contributes to social processes such as the transfer of cultures. In addition, this ritual is accompanied by fire cultures and ancestral cultures.

In order to show that Nevruz Festival is celebrated in different names and forms in Anatolia, ethnographic field research, participant observation and in-depth interviews conducted in the village of Hafik in the Hafik district of Sivas Province constitute the method of this research. The data obtained by this method are classified and described.

In this ritual, which Anatolia is regularly practicing every year, the Anşa Bacilies of the imaginary Bacilies, who belong to the Beydili tribe of the Oguzs with their special characteristics, see the traces that the Turks brought from Central Asia. Throughout the ritual of the Ficek, the use of the fire as a means of cleansing or cleansing the sins, the cult of ancestor shame that accompanies the visit can be counted. A part of Beydili tribe is living in Iran today. The Ficek ritual, which can be considered as one of the reflections of Nevruz like one of the reflections in Anatolia, is now celebrated by Anatolian Bacilies in Anatolia. Nevruz shows similar features. A similar ritual may be noticed if a research is conducted on the Beydilies in Iran.